

Patrijzeninventarisatie 1998 in de Kempen

MARCO BAKERMANS EN TONNY VAN DER VLEUTEN

Het begint al en beetje op een traditie te lijken: de Patrijzen-telling in het werkgebied van Vogelwerkgroep de Kempen. In navolging van de inventarisaties van de Patrijs in 1986 en 1992, heeft in 1998 nogmaals een inventarisatie plaatsgevonden van deze soort.

1. INLEIDING

In totaal zijn er 20 km-hokken geïnventreerd door 11 personen, alle volgens de voorgeschreven methode. Helaas bleek het niet mogelijk om alle 16 km-hokken die zowel in 1986 als in 1992 geteld zijn opnieuw te inventariseren. Het aantal hokken dat in elke telling betrokken is, is hierdoor gedaald tot 10.

Deze verslaglegging bevat de volgende onderdelen: een beschrijving van de vraagstelling en de gebruikte inventarisatie-methode (resp. hoofdstuk 2 en 3), een opsomming van de resultaten (hoofdstuk 4); tenslotte worden de resultaten vergeleken (hoofdstuk 5) en van hun relativiteit voorzien (hoofdstuk 6).

2. VRAAGSTELLING

De Patrijs is een van de meest kenmerkende soorten van het agrarisch gebied van de Kempen. Het is een indicator voor de natuurkwaliteit van het agrarisch landschap. Daar waar het landschap kleinschalig is met afwisselend en extensief grondgebruik voelt de soort zich thuis. De soort is een standvogel; dus indicatief voor de 'jaarrond' kwaliteit van een gebied.

Al in 1986 heeft de eerste groot-scheepse Patrijzen-inventarisatie plaatsgevonden. Bij een herhaling van deze inventarisatie in 1992 leek het erop dat de soort wat aan het afnemen was (Bakermans et al, 1992), hoewel dit statisch niet helemaal hard gemaakt kon worden. Er is toen vastgesteld dat er landschappelijk nauwelijks verandering hebben plaatsgevonden.

Momenteel staan er nogal wat veranderingen in het agrarisch gebied op stapel. Ze komen neer op een intensivering

van het grondgebruik in delen die binnen de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) vallen en een intensivering van de agrarische gebieden die erbuiten vallen. Deze veranderingen zullen zich vooral de komende jaren voordoen. Daarom is het goed om de gegevens met betrekking tot Patrijzen nu reeds op orde te hebben.

De vraagstelling voor voorgaande Patrijzen-inventarisaties luidde als volgt:

- hoe talrijk is de Patrijs in de Kempen
- zijn er verschillen in dichtheid, regionaal of naar landschapstype
- is er sprake van duidelijk aan te tonen toe- of afname

Deze vraagstelling kan onverkort gehandhaafd blijven. Voor komende inventarisaties kan deze aangevuld worden met de effecten van de realisatie van de EHS op de Patrijzen-populatie.

3. METHODE

Er is gebruik gemaakt van de inventarisatie-methode en het vergelijkingsmateriaal uit 1986 en 1992.

De volgende richtlijnen zijn voor beide inventarisaties gehanteerd:

- inventarisatie-eenheid: km-hok;
- inventarisatieperiode: maart tot mei;
- inventarisatietijd: van 1 uur voor tot 1 uur na zonsondergang;
- inventarisatieduur: 1 uur per km-hok;
- aantal bezoeken: minimaal 3;
- regelmatig, zeker 1x per 200m stoppen en luisteren;
- geen cassetterecorder gebruiken;
- vervoer: op de fiets en/of te voet;

- gegevensverwerking: in het veld op standaardformulieren, waarnemingslocatie intekenen op kaartje.

Een uitgebreide beschrijving van de methode is te verkrijgen bij de auteurs.

Het was de bedoeling dat in elk geval de 16 km-hokken, die in 1986 en 1992 gedaan zijn, weer geïnventariseerd werden. Uitbreiding van het telgebied vond bij voorkeur plaats door aansluiting bij deze hokken. Zo zijn 5 clusters van uurhokken ontstaan waarbinnen gegevens over Patrijzen verzameld werden. Dit zijn de clusters Eindhoven-Acht, Veldhoven-Waalre, Eer-

sel-Steensel-Riethoven, Hapert-Hoogeloon en Bladel-Reusel.

4. RESULTATEN

In tabel 1 staan de resultaten van de inventarisatie in 1998. Van de km-hokken is vaak slechts een deel geschikt als biotoop voor de Patrijs. Bebouwing, bos en water zijn aangemerkt als ongeschikt biotoop; het agrarisch gebied als geschikt biotoop. De aantallen per km-hok zijn daarom ook omgerekend naar aantal per 100 ha. geschikt biotoop. Per kilometerhok werden gemiddeld 3,5 territoria vastgesteld, dat komt neer op 4,6 territoria per 100 ha geschikt leefgebied.

Tabel 1: Resultaten van de patrijzen-inventarisatie in 1998 per kilometerhok

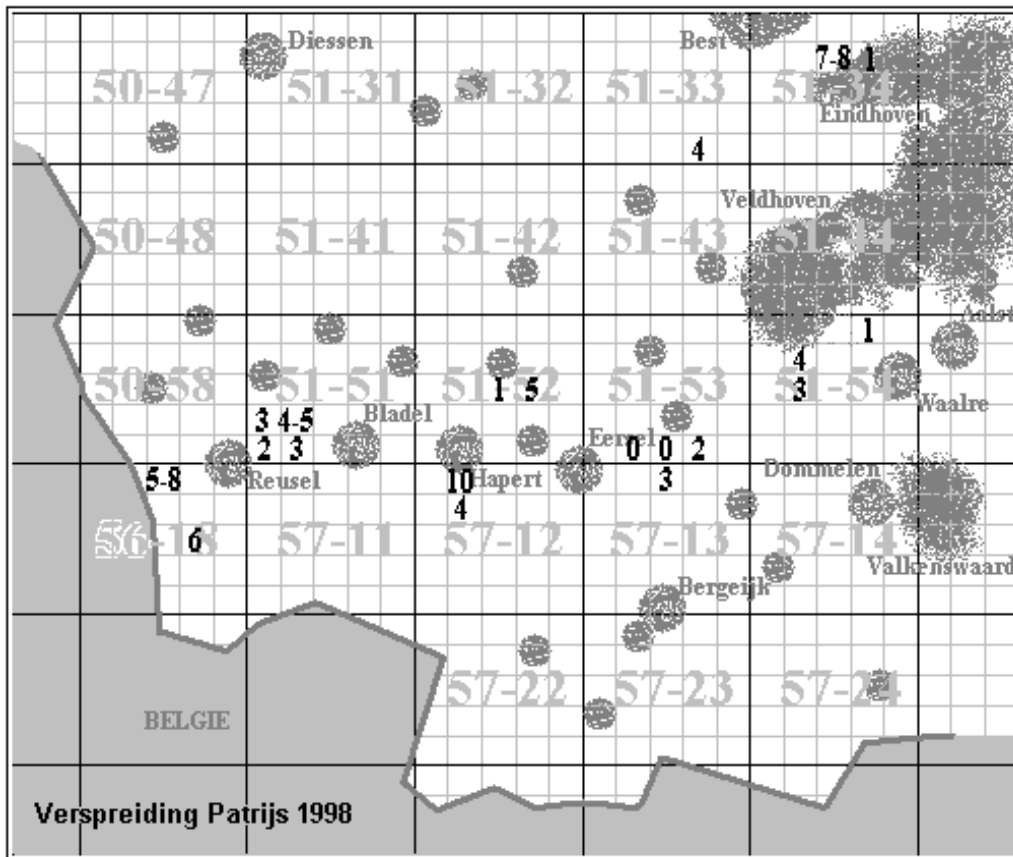
<i>Km-hok</i>	<i>Percentage geschikt</i>	<i>Territoria 1998</i>	<i>Aantal geldige bezoeken</i>	<i>Gebied</i>
51-33-45	90	4	4	Strijpse Kampen (Eindhoven)
51-34-32	100	7-8	3	Acht (Eindhoven)
51-34-42	70	1	2	Nieuw Acht (Eindhoven)
51-51-41	70	3	7	De Bus (Reusel)
51-51-42	90	4-5	5	Franse Hoef (Bladel)
51-51-51	80	2	8	Buspad (Reusel)
51-51-52	90	3	5	Raamsloop (Bladel/Reusel)
51-52-33	90	1	5	Den Aard (Hoogeloon)
51-52-43	100	5	5	Domineepad (Hoogeloon)
51-53-25	30	0	6	Heessche akkers (Eersel)
51-53-35	50	0	6	Zandbogten (Steensel)
51-53-45	50	2	6	Stevert (Steensel/Riethoven)
51-54-14	50	1	2	De Hogt (Waalre)
51-54-22	80	4	4	Witven (Veldhoven)
51-54-23	80	3	3	Heuvelse putten (Waalre)
56-18-13	90	5-8	3	Beleven (Reusel)
56-18-34	80	6	3	Herdersdreef (Reusel)
57-12-12	90	10	4	Ganzestraat (Hapert)
57-12-22	80	4	4	Dalem (Hapert)
57-13-13	70	3	6	Hobbeler heide (Riethoven)
totaal 20 hokken	1530 ha. geschikt	68-73 (gemiddeld 70)		
gemiddeld aantal per 100 ha.		4,4-4,8 (gemiddeld 4,6)		

In figuur 1 is de verdeling over het werkgebied weergegeven. De kaart laat zien dat er wat verschillen zijn in dichtheid tussen de regio's. In de omgeving van Hapert en Reusel leverde de inventarisatie duidelijk meer op dan in de omgeving van Steensel en Waalre. Eindhoven-Acht neemt een middenpositie in. Het hoge aantal bij Ganzestraat-Hapert is mogelijk te verklaren vanuit de grote hoeveelheid

grond die daar braak ligt i.v.m. een nieuwe bouwlocatie. De hoge dichtheden bij Acht kunnen te maken hebben met verdringing van de soort uit aangrenzende km-hokken vanwege stadsuitbreidingen.

Bij Nieuw-Acht en de Hogt is het aantal bezoeken aan de lage kant. Echter gezien de datum, tijd van de dag en de resultaten zijn ze wel meegenomen.

Figuur 1: Ligging en het aantal patrijzen-territoria van de in 1998 getelde kilometerhokken.

5. VERGELIJKING MET DE RESULTATEN VAN 1986 EN 1992.

In tabel 2 worden alle kilometerhokken die in een of meer van de jaren 1986, 1992 en 1996 geïnventariseerd zijn op een rijtje gezet. Hierbij is ook de dicht-

heid aangegeven in verhouding tot het percentage geschikt biotoop binnen het betreffende km-hok.

Tabel 2: Resultaten van alle ooit op Patrijzen getelde kilometerhokken.

<i>Km-hok</i>	<i>Percentage geschikt</i>	<i>Territoria 1986</i>	<i>Dichtheid per km²</i>	<i>Territoria 1992</i>	<i>Dichtheid per km²</i>	<i>Territoria 1998</i>	<i>Dichtheid per km²</i>
51-25-51	50			1	2		
51-25-52	50			3	3		
51-33-45	90					4	4,4
51-34-11	30			2	6,7		
51-34-15	50			1	2		
51-34-22	70			2	2,9		
51-34-25	50			0	0		
51-34-32	100	5	5	1	1	7	7
51-34-34	30	3	10				
51-34-42	70					1	1,4
51-35-11	70			3	4,3		
51-35-12	70			3	4,3		
51-35-21	30			0	0		
51-35-22	50			0	0		
51-43-55	60			0	0		
51-45-45	80			8	10		
51-45-55	100			3	3		
51-46-51	70			6	8,6		
51-51-41	70			3	4,3	3	4,3
51-51-42	90			3	3,3	4	4,4
51-51-51	80			6	7,5	2	2,5
51-51-52	90			4	4,4	3	3,3
51-51-55	70	3	4,3				
51-52-23	90			4	4,4		
51-52-33	90	5	5,6	6	6,7	1	1,1
51-52-42	60			4	6,7		
51-52-43	100	10	10	5	5	5	5
51-53-15	90			0	0		
51-53-25	30	2	6,7	1	3,3	0	0
51-53-35	50					0	0
51-53-45	50					2	4
51-53-52	80	1	1,3	0	0		
51-54-14	50					1	2
51-54-22	80	0	0	0	0	4	5
51-54-23	80	1	1,3	6	7,5	3	3,8
56-18-13	90	3	3,3	8	8,9	7	7,8
56-18-34	80	3	3,8	4	5	6	6,3
57-11-14	50	2	4				
57-11-15	100	8	8				
57-12-12	90	5	5,6	5	5,6	10	11,2
57-12-22	80	7	8,8	3	3,8	4	5
57-12-32	50			1	2		
57-13-13	70			2	2,9	3	4,3
57-13-14	50	0	0	1	2		
totaal		58		99		70	
geschikt aantal ha		1370		2520		1530	
aantal km-hokken		16		35		20	
dichtheid per km-hok			3,6		2,8		3,5
dichtheid per geschikte 100 ha			4,2		3,9		4,6

Helaas konden door omstandigheden enkele toegezegde km-hokken, die bij de voorgaande inventarisaties wel gedaan waren, niet geïnventariseerd worden. De continue steekproef over de drie inventari-

satiejaren wordt daarmee beperkt tot 10 hokken. In tabel 3 zijn deze tien hokken nog eens apart weergegeven. Ze kunnen aangemerkt worden als de vaste steekproef voor de Patrijzenpopulatie.

Tabel 3: Vergelijking van 3 keer getelde km-hokken

km-hok	percentage geschikt	territoria 1986	dichtheid per km ²	territoria 1992	dichtheid per km ²	territoria 1998	dichtheid per km ²	opmerkingen
51-34-32	100	5	5	1	1	7	7	herstel
51-52-33	90	5	5,6	6	6,7	1	1,1	afname
51-52-43	100	10	10	5	5	5	5	afname
51-52-52	30	2	6,7	1	3,3	0	0	afname
51-54-22	80	0	0	0	0	4	5	toename
51-54-23	80	1	1,3	6	7,5	3	3,8	schommelend
56-18-13	90	3	3,3	8	8,9	7	7,8	toename
56-18-34	80	3	3,8	4	5	6	6,3	toename
57-12-12	90	5	5,6	5	5,6	10	11,2	toename
57-12-22	80	7	8,8	3	3,8	4	5	licht herstel
totaal		41		39		47		
aantal ha geïnventariseerd		820		820		820		
aantal km-hokken		10		10		10		
dichtheid per geschikte 100 ha			5		4,8		5,7	
dichtheid per km-hok			4,1		3,9		4,7	

Uit de gegevens blijkt dat de patrijzenstand een verbetering doormaakt ten opzichte van voorgaande jaren. Met name als alleen gekeken wordt naar de tien km-hokken die in alle drie de jaren geïnventariseerd zijn (de 'steekproef', tabel 3), zien we een toename van de populatiedichtheid per 100 ha. ten opzichte van 1992 met ca. 20%. Dit verschil is groter dan de geconstateerde afname tussen 1986 en 1992.

Kijken we naar het gemiddelde van alle geïnventariseerde km-hokken per jaar (tabel 2) dan zien we dezelfde trend als voor de steekproef, zij het wat minder duidelijk (12% toename). Per blok werden gemiddeld vrijwel evenveel territoria geteld als in 1986.

De gemiddelde dichtheid per 100 ha agrarisch gebied is in de Kempen erg hoog (ca 4,6). Van Dijk (in Teixeira 1979) geeft voor de zandgronden dichtheden van

0,5 tot 2,5 paar per 100 ha. Echter ten opzichte van de goede Franse patrijzengebieden is het nog erg pover (30 broedparen per 100 ha, Hagemeijer & Blair, 1997).

6. DISCUSSIE

In hoofdstuk 5 is een vergelijking gedaan tussen de aantallen van 1986, 1992 en van 1998. De conclusie hieruit is dat de populatie van de Patrijs in de Kempen als geheel, de laatste jaren redelijk stabiel is gebleven.

Bepalende factoren voor de populatiegrootte van de Patrijs zijn biotoop, weersomstandigheden en jacht.

Over het biotoop valt te vermelden dat in de periode 1986-1992 geen noemenswaardige veranderingen hebben plaatsgevonden. In de periode 1992-1998 zijn de veranderingen weliswaar nog niet groot, maar wel duidelijk aanwezig. Dit manifesteert zich enerzijds door een toe-

name van de hoeveelheid braakliggende grond, meestal als voorfase voor bouwactiviteiten (Acht, Hapert) en anderzijds door een toename van de teelt van siergewassen (vnl. coniferen).

Deze constatering is afgeleid uit de grondgebruikgegevens van de hokken die alle jaren geïnventariseerd zijn. De grootste biotoopverandering voor het gehele gebied, nl. die onder invloed van ruilverkavelingen, was in 1996 reeds uitgewerkt. Ook de invloed van verdere intensivering van de landbouw over deze periode is minimaal; ook hiervoor vielen de grootste klappen eerder. Gezien de vrij korte levensverwachting van Patrijzen (enkele jaren) zijn de na-ijl effecten van grotere populaties ook minimaal.

Weersomstandigheden kunnen van grote invloed zijn op korte termijn populatieveranderingen. Met name in natte en kille voorjaren is het aantal kuikens dat opgroeit erg laag. Droge voorjaren daarentegen kunnen tot flinke populatie toename leiden, met name als hierdoor de cyclus tussen landbouwkundige bewerkingen verlengd wordt (zaaien, spuiten, wieden, maaien etc.). Onze inventarisatiejaren zijn voorafgegaan door gemiddelde voorjaren, waardoor de invloed van weer beperkt zal zijn.

Wat de jacht betreft is de druk afgenomen. De soort werd in 1992, zeker vergeleken met 1986, minimaal bejaagd (mededeling wildbeheerseenheid Westerkampen). Doordat de soort sinds 1994 niet meer bejaagbaar is, valt is de invloed van deze factor vrijwel uit te sluiten. Mogelijk dat het afnemen van de jachtdruk een positieve invloed heeft op de populatie van de soort.

7. LITERATUUR

Asseldonk, E. van, 1986. Kempische Patrijsinventarisatie 1986. De Blauwe Klauwier 12(3): 2-6.

Bakermans, M, W. Deeben, H. Hermans en T. van der Vleuten, 1993. De Patrijs in de Kempen in 1992. De Blauwe Klauwier 19(1):3-7.

Texeira, R.M., 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels.'s-Graveland.

Hagemeijer, W. en Blair, 1997. The EBCC atlas of European breeding birds.

TENSLOTTE

Aan deze inventarisatie hebben de volgende personen meegewerkt: Marco Bakermans, Martin van de Broek, Hendrik Broeren, Wim Deeben, Ton Geerts, Henk Munsters, Josje Peeters, Gerrit Vink, Carlo van Wely, Jan Wouters en Pieter Wouters.